

Åkerbruksredskap i äldre tider

Impulserna till björnabygden beträffande redskap samt sättet för jordens odlande kom givetvis från moderkommunen Själevad. Typer av dessa äldre åkerbruksredskap beskrives kortfattat härnedan. Många av de äldre minns dem ännu.

Årdret, som var föregångaren till plogen, hade ingen vändskiva liksom plogen. Det är ett mycket gammalt redskap. Efter plogens tillkomst användes årdret till att köra i trädan. När potatisodlingen kom igång på 1800-talet, utvecklades »päralen» ur årdret genom att man spikade på bräder i kilform.

Plogen var ursprungligen av trä, senare skoddes fjälen med järn, och ur denna form utvecklade sig de modernare plogarna, där vändskivan var helt av järn. Plöjningen av åkern skedde vanligen på hösten och trädan på våren.

Risten var helt enkelt en snedställd lång kniv fäst på en träås med handtag. Den användes mycket vid nyodling, vavid man körde med risten före plogkörningen.

Rättpinnharven bestod av ett 40-tal långa järnpinnar, som var fästade i slår i form av en fyrkant.

Klösharv eller *bäckerharv* med krokiga järnpinnar, som var fästade i en trekantig träram med en bågformig trästång, vilken tjänstgjorde som handtag för kusken. Harvarna användes för beredning av jorden, och rättpinnharven även för nedmyllning av sädeskornen efter sådden.

Trävältar användes ända in i vårt århundrade.

De nu nämnda redskapen lär ha använts i århundraden enligt vad sakkunniga på området anser.

Dessa äldre typer ha nu avlösts av modernare redskap. Redan på 1890-talet kom en del modernare åkerbruksredskap, t. ex. den s. k. reseleplogen, som fick många lovord av de gamle. Underhand började man även använda rullharv och fjäderharv. Den förstnämnda hade till att börja med träåsar och kunde tillverkas av händiga smeder på orten.

Allmänt klagades förr att jorden bearbetades för grunt. Dessutom var utdikningen av åkrarna mycket otillfredsställande, vilket i hög grad bidrog till att gynna den tidens gissel – frosten, som förorsakade många nödårsperioder under århundradena. Inblandning av bark och lav i brödet och gröten hade mången jordbrukare för vana att göra även under goda år, då det närmast var lyx att använda oblandat mjöl.

Mycket gödsel gick tillspillo, därför att kreaturen hölls i fäbodan på somrarna. För att motverka detta användes på vintern strö av torkad myrjord, hackat granris, skämd halm, myrstackar och löv. Det var också brukligt, att utanför farstugbron gräva upp en grop, som fylldes med torvströ. Därpå lades granris. »Bättre situerade» hade grävt ner en tjärtunna med perforerat lock. Hit kastades diskvatten och urin, och i sena kvällstimmar var det bekvämt att där »ta sig en titt på vädret». På våren hade man därmed en kompost.

Under 1800-talet och troligen tidigare tillämpades liksom i Själevad s. k. trädesbruk, dvs. åkrarna fick vila vart 3:e eller 4:e år. Därmed var alltid en del av jorden ej brukad. Avsikten var att jorden skulle få tillfälle att vila sig. Trädan plöjdes och harvades upprepade gånger under sommaren. De sista årtiondena av 1800-talet övergick man alltmer till växelbruk, dvs. man bytte grödor på tegarna med vissa intervaller. Författaren erinrar sig emellertid, att vissa björnabor flera årtionden in på 1900-talet kunde låta träda vissa tegar, där jorden mest utgjordes av lera.

Kornet den viktigaste brödsäden

Akrarna, som var jämförelsevis små, användes till kornsädd, i ringa grad för rågodling, och en del var s. k. lägdor med självväxande hösorter. Från början av 1800-talet tilltog potatisodlingen allt mer. Höet från lägdorna användes framför allt till hästarna. Hö till kor, får och getter skördades i stora mängder på slätterängar och myrslätter, oftast belägna långt borta på skogen. Där hässjades det i s. k. vinterhässjor och kördes sedan hem på vintern.

Nedanstående tabell lämnar uppgift om sådd och skörd i de olika byarna år 1803, sammanställd av komminister Abraham Sjalander:

Byar	Ungefärliga utsädet av		Kornets förökning av	
	Råg tunnor	Korn tunnor	Råg tunnor	Korn tunnor
Hundsjö	1/2	4	3	10
Björnsjö	1	16	6	60
Björna	2	20	14	90
Leding	1/2	12	3	50
Gide	1	16	12	75

Byar	Ungefärliga utsädet av		Kornets förökning av	
	Råg tunnor	Korn tunnor	Råg tunnor	Korn tunnor
Mattarbodum	2	12	6	50
Movattnet	4	20	50	100
Hemling	4	12	50	50
Kärrsjö	2	12	14	50
Nyliden	3	18	40	40
Studsviken	1/2	4	4	11
Locksta	1/2	5	4	16
Å		1		5
Berg		2		4
Uttersjön		7		20
Ryssjön	1/2	6	2	12
Långviken	1/2	6	2	12
Nybyn		1/2		2
Prästbordet	1/2	4	2	10
Krokvattnet	1	3	6	10

Det var ett dåligt skördeutfall jämfört med vad t. ex. prosten Holm i Själevad kunde uppvisa och i ännu högre grad jämfört med nutidens.

Komminister Själander har även antecknat de följande årens sådd och skördesiffror:

För hela socknen	Sädd av råg	Sädd av korn	Skörd av råg	Skörd av korn
År 1807	26 tunnor	135 tunnor	223 tunnor	700 tunnor
» 1810	26 »	188 »	4 ggr	6 ggr
» 1811	100 »	200 »	8 ggr	6 ggr
» 1812	100 »	190 »	8 ggr	6 ggr
» 1813	60 »	180 »	8 ggr	6 ggr
» 1814	26 »	186 »	221 tunnor	730 tunnor
» 1816		196 »		6 ggr
» 1817	20 »	180 »	200 tunnor	720 tunnor
» 1818	26 »	186 »	5 ggr	4 ggr
» 1819	26 »	186 »	6 ggr	4 ggr
» 1820	30 »	210 »	6 ggr	5 ggr

Denna tablå visar något större skördesiffror än föregående.

Potatisodlingen blev i början av 1800-talet mera allmän, vilket nedanstående visar:

För hela socknen	Sädd	Skörd
År 1810	10 tunnor	80 tunnor
» 1818	40 »	320 »
» 1819	50 »	400 »
» 1820	70 »	560 »

År 1820 såddes även 2 tunnor ärter.

Köksgeråd var ofta förr av trä, på bilden från vänster ett förvaringskärl för mjölk och tätmjök, kallat tönnel, ämbar, smörkärna och smörbytta. De tillhör hembygdsföreningen.

Det dominerande sädeslaget har alltså varit kornet, och mjöl därav utgjorde ingrediensen i det ojästa tunnbrödet, tunt som tidningspapper, och gott till »tätbryta». I ännu större mängd bakas och bakades »kackern» av korn- och rågmjöl. Det är det vi nu kallar för tunnbröd.

Odling av lin

Odling av lin och förädling av detsamma till garn och olika vävnadsprodukter var betydelsefull, även om den icke på något sätt är jämförbar med Nätras och Själevads, de två stora linodlardistrikten i norra Angermanland. Före år 1850 var linodlingen betydande men därefter gick den ner på grund av fallande priser.

Att linodlingen var rätt stor i Björna framgår av handelsböcker från förra hälften av 1800-talet. Upp till tre kannor linfrö kunde inhandlas av en familj, och av det blev det en betydande linåker. Än i dag finns mycket linredskap i bygden. Hembygdsgården har f. ö. rätt många, av vilka en del är från 1700-talet.

Men från linplanta till färdigt lingarn och vävnader var det en lång och krävande arbetsprocedur: Uppryckning och bindning i kär-

Spånadsdag i Björna omkring 1920. Denna form av kvinnlig handaslöjd omtalas redan omkring 1830, då pastorskan Sidner samlade byns kvinnor till dylikt arbete.

var, rötning i vatten, torkning, borttagande av linknappar, klubbning eller dängning, bråkning, dragning, häckling, borstning, spinning och blekning.

Sedan vidtog vävning till bl. a. lakan, näsdukar, dukar och lärft. För att uppmuntra denna näring utgick premier av statsmedel till s. k. premiälärft, som var 1½ aln bred och vävd av det finaste lingarnet. De gamle berättar, att vissa kvinnor i Björna var särskilt skickliga och därför erhöll premier. Från Björnsjö berättas, att där vävdes näsdukar, som gav erkännande till väverskan.

Det finns bl. a. uppgift om att år 1827 tillverkades 175.000 alnar premiälärft och 170.000 alnar grövre linnevävnader i norra Ångermanland, och av dessa stora mängder bör givetvis en liten del komma ifrån Björna. Abraham Hülphers uppger f. ö. att år 1766 intullades i Härnösand 104.308 alnar lärft av olika kvalitéer jämte betydande mängder lin, lingarn, blaggarn (grövre sort) och näsdukar. Härnösand var ju den tidens stora affärscentrum.

Linprodukterna från Björna försålles dels vid de årliga marknaderna samt till sörkörarna, som förde dem med sig till bl. a. Stockholm.

Linodlingen gav således även denna landsända vissa inkomster.